

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Bakı Dövlət Universiteti

**5711.01 – “İran dilləri” ixtisası üzrə fəlsəfə doktoru
proqramı əsasında doktoranturaya qəbul imtahanı üçün**

PROQRAM

**Bakı Dövlət Universitetinin Şərşünaslıq fakültəsinin Elmi Şurasının qərarı ilə
təvsiyə edilmişdir.**

(2026-cı il 31 mart 5 sayılı protokol)

BAKİ – 2026

Tərtib edən: Cavanşir Nadir ođlu Məmmədzadə
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Elmi redaktor: Mehdi Davud ođlu Kazımov
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəyçilər: Nigar Məsud qızı Musayeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Mehman  li  ođlu Tarverdiyev
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

İZAHAT VƏRƏQİ

Mövcud proqram 5718.01 – “İran dilləri” ixtisasında fəlsəfə doktorluğu proqramı üzrə doktorantların və dissertantların fars dili fənni üzrə bilik səviyyələrinin qiymətləndirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qədim tarixə və zəngin inkişaf yoluna malik olan fars dili İran İslam Respublikasının rəsmi dövlət dilidir. Hind-Avropa dilləri ailəsinin İran dilləri qrupuna daxil olan fars dili flektiv dildir. Fars dili X-XII əsrlərdən başlayaraq bu günə qədər Şərqi dünyasının elmi-mədəni həyatında müstəsna rol oynamış, böyük coğrafi ərazini əhatə edərək bir çox xalqların dillərinə öz təsirini göstərmişdir. X-XIII əsrlərdə islam Şərqi üçün fars dili ümumi bir dövlət və ədəbiyyat dili olmuşdur. Həmin dövrlərdə fars dili regionda XIII əsr Avropasındakı fransızca kimi yüksək mövqə tutmuşdur. Dünya ədəbiyyatının bir çox şah əsərlərinin yaradıldığı bu dilin tədqiqi bir sıra parametrlər, o cümlədən Şərqi, daha konkret Azərbaycanın klassik və orta əsrlər ədəbiyyatının, tarixi keçmişinin, mədəniyyət və incəsənət tarixinin araşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

PROQRAMIN MƏZMUNU

5718.01 – “İran dilləri” ixtisasında fəlsəfə doktorluğu proqramı üzrə doktorantların və dissertantların fars dili fənni üzrə bilik səviyyələrinin qiymətləndirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş proqram dilin fonetika, leksikologiya, morfologiya və sintaksis şöbələrinin əsas nəzəri məsələlərini əhatə edir. Bir sıra nəzəri mövzular həm ümumi dilçilik, həm də fars dilçiliyi müstəvisində təqdim edilmişdir. Proqramda müəyyən bölmələr üzrə nəzəri mövzular ardıcıl və sistemli şəkildə bir-biri ilə əlaqəli tərzdə verilmişdir.

Fars dili haqqında ümumi məlumat

İran dilləri arasında fars dilinin tutduğu yer. Fars dilinin tarixi inkişaf mərhələləri: qədim fars dili, orta fars dili, yeni fars dili. Yeni fars dilinin mərhələləri və başlıca xüsusiyyətləri. Müasir fars dilinin coğrafi, funksional, tipoloji və geneoloji baxımdan təsnifi.

FONETİKA

Müasir fars dilinin fonem və qrafem sistemi. Danışiq səslərinin (fonemlərin) bölgüsü və səciyyəvi cəhətləri. Fars dilinin saitlər sistemi. Sait səslərin müxtəlif meyarlara əsasən bölgüsü. Diftonqların (cütavazlı səslərin) xüsusiyyətləri. Fars dilinin samitlər sistemi. Samit səslərin təsnifi.

Fars dilində əsas fonetik hadisə və qanunlar. Assimilyasiya (səs uyuşması), dissimilyasiya (səs əvəzlənməsi), metateza (səs yerdəyişməsi), eliziya (səs düşümü) və proteza (səs artımı) hadisələrinin başlıca cəhətləri.

Fars dilinin heca sistemi. Hecaların yaranmasında ümumi prinsip. Heca növləri. Heca quruluşları.

Fars dilində vurğu. Vurğunun xarakterik cəhətləri. Vurğunun növləri.

Fars dilində durğu işarələri və onların işlənmə xüsusiyyətləri.

LEKSİKOLOGİYA

Dildə sözün mənası. Sözün leksik mənasının növləri. Sözün funksiyaları (nominativ, ekspressiv və s.). Söz və məfhum.

Fars dilinin lüğət fondu və lüğət tərkibi. Müasir fars leksikologiyasının etimoloji aspekti. Fars dilinin lüğət tərkibinin inkişafının əsas istiqamətləri. Ümumiran fonduna aid sözlər. Xalis fars dilinə məxsus sözlər.

Fars dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsinin mənbələri və yolları. Fars dilində alınma sözlər. İslama qədər fars dilinə keçmiş alınma sözlər. İslam dövründə fars dilinə birbaşa və ərəb dili vasitəsilə daxil olmuş alınma sözlər (yunan mənşəli sözlər, latın, arami, hind və s. dillərdən alınmış sözlər).

Fars dilində ərəb alınmaları: daxil olmasını şərtləndirən başlıca amillər, dövrlər üzrə kəmiyyəti, tematik səciyyəsi. Fars dilinin söz yaradıcılığında ərəb alınmalarının rolu.

Ərəb mənşəli şəkilçilərin və söz əmələ gətirən vasitələrin (ərəb bablarının) fars dilinin söz yaradıcılığında rolu.

Fars dilində Azərbaycan-türk mənşəli sözlər: daxil olmasını şərtləndirən əsas amillər, dövrlər üzrə kəmiyyəti, leksik-semantik səciyyəsi. Azərbaycan-türk mənşəli alınma sözlərin və qrammatik üsürlərin fars dilində yeni sözlərin yaradılmasında iştirakı.

Fars dilində Avropa alınmaları: daxil olmasını şərtləndirən əsas amillər, dövrlər üzrə kəmiyyəti, leksik-semantik xarakteristikası.

Fars dilində ingilis dilindən alınmış sözlər. Fars dilinin leksikasında ingilis alınmalarının yayıldığı sahələr. İngilis dilindən alınmış sözlərin və şəkilçilərin fars dilinin söz yaradıcılığında rolu.

Fars dilində fransız dilindən alınmış sözlər. Fransız sözlərinin fars dilinin lüğət tərkibində əhatə etdiyi sahələr. Fransız dilindən alınmış sözlərin və şəkilçilərin fars dilinin söz yaradıcılığında rolu.

Fars dilində rus dilindən alınmış sözlər.

Fars dilində alınma sözlərin dilin qanunlarına uyğunlaşması (adaptasiyası). Alınmaların uyğunlaşmasının əsas prinsipləri. Fars dilində alınmaların uyğunlaşmasının növləri (fonetik, qrafik və s.)

Müasir fars dilində söz yaradıcılığı prosesi. Dilin lüğət tərkibinin formalaşmasında söz yaradıcılığının rolu. Söz yaradıcılığının üsul və vasitələri. Şəkilçilər vasitəsilə söz yaradıcılığının spesifikasiyası. İsmi söz yaradıcılığı. Feili söz yaradıcılığı.

Söz yaradıcılığında transpozisiyanın rolu. Konversiyanın mahiyyəti. Müasir fars dilində konversiyanın əsas modelləri. Sözlərin birləşməsi vasitəsilə söz düzəldilməsinin xarakteristikası. Söz birləşmələrinin leksikləşməsinin səciyyəsi. Kopulyativlər və onların tipləri. Determinativlərin xüsusiyyətləri.

Fars dilində söz yaradıcılığında kalkalaşdırmanın (özünüküləşdirmənin) rolu. Kalkalaşdırma prosesinin səciyyəsi. Fars dilində kalkalaşdırmanın mənbələri. Kalkaların quruluşca növləri.

Fars dilinin leksikasının formalaşmasında və inkişafında semantik amillərin rolu. Dilin lüğət tərkibindəki sözlərin məna qruplarına ayrılması. Fars dilində çoxmənalılıq (polisemiya) və onun başlıca cəhətləri. Çoxmənalılıq yaradan faktorlar. Çoxmənalılığın

inkişafı və omonimlərin meydana gəlməsi. Fars dilində omonimlərin növləri. Leksik omonimlər, omofonlar (fonetik omonimlər), omoqraflar (qrafik omonimlər).

Fars dilində sinonimlər. Sinonimlərin xarakterik cəhətləri. Sinonimlərin növləri.

Fars dilində antonimlər. Antonimlərin xüsusiyyətləri. Antonimlərin növləri.

Fars dilinin lüğət tərkibindəki sözlərin üslubi layları. Terminlər. Fars dilinin termin fondunun təşəkkülü və inkişaf istiqamətləri. Termin yaradıcılığının xüsusiyyətləri. Termin yaradıcılığının mənbələri.

Ümumişlək sözlər. Ümumişlək sözlərin xarakteristikası.

Evfemizmlər. Disfemizmlər.

Rəsmi-işgüzar leksikanın səciyyəvi cəhətləri. Epistolıyər leksikanın xüsusiyyətləri. Bəlağətli leksika.

Müasir fars leksikasının sosiolinqviistik aspekti. Yazılı ədəbi dil və dialekt leksikasının qarşılıqlı əlaqəsi. Fars ədəbi dilinin ümumi mənzərəsi. Fars ədəbi dili ilə danışiq dilinin əlaqəsi. XIX əsrin ikinci yarısından, xüsusilə də XX əsrin əvvəllərindən fars ədəbi dilinin xəlqiləşməsi. Xəlqiləşmə prosesinin səciyyəvi cəhətləri. Bədii ədəbiyyatda, dövri mətbuatda sadə xalq danışiq dilinin genişlənməsi. Fars ümumxalq danışiq dilinin təşəkkülü. Həmin prosesdə tanınmış İran şairlərinin və yazıçıların rolunu.

Fars ədəbi dili ilə dialektlərin sıx əlaqələnməsi üçün əlverişli zəminin yaranması. Fars ədəbi dili ilə Tehran dialektinin, o cümlədən digər şəhər və kənd şivələrinin qarşılıqlı təsiri. Fars ədəbi dilinin inkişafında dialektizmlərin rolunu.

Müasir fars dilinin frazeologiyası. Frazeologizmlərin səciyyəvi cəhətləri. Fars dilinin frazeoloji fondu. Frazeoloji vahidlərin struktur-semantik növləri.

Fars dilində idiomlar və ideomatik ifadələr. İdiomların və ideomatik ifadələrin özünəməxsus xüsusiyyətləri. İdiomların quruluşu.

Leksikoqrafiya. Fars leksikoqrafiyasının tarixi inkişaf yolu. İranda lüğətçilik ənənələri. Fars dili lüğətlərinin növləri. Fars leksikoqrafiyası tarixində mühüm yer tutan əsas izahlı lüğətlərin səciyyəvi cəhətləri. Müasir dövəndə İranda lüğətçilik. Əsas izahlı lüğətlərin ümumi xarakteristikası. Fars dili izahlı lüğətlərinin leksikoqrafik xüsusiyyətləri: tərtib prinsipləri, leksik tərkibi, strukturu və s.

MORFOLOGİYA

İran dillərinin qrammatik quruluş modelləri. Fars dilinin qrammatik quruluşunun başlıca spesifikası. Fars dilinin qrammatik quruluşunun xarakterik inkişafının və təşəkkülü prosesinin ümumi mənzərəsi.

Fars dilçiliyində söz anlayışı, sözün morfoloji quruluşu və meydana gəlmə üsulları. Sözlərin leksik və qrammatik qrupları. Fars dilçiliyində nitq hissələrinin təsnifi prinsipləri.

Qrammatik məna və onun ifadə formaları. Fars dilində qrammatik kateqoriyalar. Ümumi (xəbərlilik, kəmiyyət, mənsubiyyət və s.) və xüsusi (zaman, inkarlıq, təsirlik, növ, dərəcə və s.) qrammatik kateqoriyalar. Morfoloji kateqoriyalar.

Fars dilində qrammatik vasitələr və onların növləri (affiksler, daxili fleksiya, söz sırası, suppletivizm və s.).

Fars dilində **isim** və onun səciyyəvi cəhətləri. İsmın məna növləri. İsmın quruluşca növləri. İsmın qrammatik kateqoriyaları və onların ifadə vasitələri. İsmın kəmiyyət kateqoriyasının ifadə vasitələri. Ərəb dilinə məxsus cəmlənmə formaları. Fars dilində hal anlayışının ifadə vasitələri. Qrammatik halların fars dilində ifadə üsulları. Konkret (məkanı) halların fars dilində ifadə üsulları. Fars dilində ismin müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik anlayışlarının ifadə vasitələri.

Fars dilində **sifət** və onun ümumi xarakteristikası. Sifətin leksik-semantik növləri. Sifətin quruluşca növləri. Fars dilində sifətin substantivləşməsi. Fars dilində sifətin adverbiallaşması. Fars dilində sifətin dərəcələri və onların ifadə formaları.

Fars dilində **say** və onun səciyyəvi cəhətləri. Sayın məna növləri. Miqdar saylarının növləri. Qeyri-müəyyənlik bildirən miqdar sayları. Kəsr sayları. Sıra sayları. Sayın quruluşca növləri. Fars dilində sayın substantivləşməsi.

Fars dilində **əvəzlik** və onun xüsusiyyətləri. Fars dilində əvəzliyin məna növləri: şəxs əvəzlilikləri, işarə əvəzlilikləri, sual əvəzlilikləri, qayıdış əvəzlilikləri, təyin əvəzlilikləri, inkar əvəzlilikləri, qeyri-müəyyənlik ifadə edən əvəzliliklər, bitişən (enklitik) əvəzliliklər.

Fars dilində **feil** və onun xarakterik cəhətləri. Feilin məna növləri. Feilin quruluşca növləri. Fars dilində feilin qrammatik kateqoriyaları.

Feilin təsir kateqoriyası və onun xüsusiyyətləri. Təsirli və təsirsiz feillər. İkixarakterli feillər.

Feilin növ kateqoriyası və onun xüsusiyyətləri. Məlum növ. Məchul növ. Qayıdış növ. Qarşılıq növ. İcbar növ. Şəxssiz növ.

Feilin inkarlıq kateqoriyası və onun xüsusiyyətləri. Təsdiq və inkar feillər.

Feilin zaman kateqoriyası. Zaman anlayışı. Fars dilində feilin zamanları. Feilin keçmiş zamanı və onun xüsusiyyətləri. Keçmiş zaman formaları: şühudi keçmiş zaman (ماضى مطلق), bitməmiş keçmiş zaman (ماضى استمراري), nəqli keçmiş zaman (ماضى نقلی), uzaq keçmiş zaman (ماضى بعيد), keçmiş zamanın davam forması (ماضى ملموس), davamedici nəqli keçmiş zaman (ماضى نقلی مستمر). Fars dilində indiki zaman (زمان حال) və onun səciyyəvi cəhətləri. İndiki zamanın davam forması (مضارع ملموس). Fars dilində qəti gələcək zaman (زمان آينده ی غير) və onun xüsusiyyətləri. Fars dilində qeyri-qəti gələcək zaman (قطعى) və onun xüsusiyyətləri.

Feilin şəxs kateqoriyası. Fars dilində şəxs kateqoriyasının başlıca cəhətləri.

Feilin şəkil kateqoriyası. Feilin xəbər şəkli (وجه خبری) və onun spesifikası. Feilin əmr şəkli (وجه امری) və onun ifadə vasitələri. Feilin iltizam şəkli (وجه التزامی) və onun səciyyəvi cəhətləri. İltizam şəklinin indiki-gələcək (مضارع التزامی) və keçmiş zaman formaları (ماضى التزامی).

Feilin arzu şəkli (وجه آرزو) və onun ifadə üsulları. Feilin şərt şəkli (وجه شرطی) və onun ifadə vasitələri. Feilin vacib şəkli (وجه واجب) və onun ifadə yolları. Vacib şəklinin keçmiş zaman forması. Feilin bacarıq şəkli (وجه اقتداری) və onun ifadə üsulları.

Fars dilində feilin təsriflənməyən (şəxssiz) formaları. Fars dilində feili sifətin (صفت فعلی) başlıca xüsusiyyətləri. Feili sifətin zaman baxımından növləri: keçmiş zaman feili sifətləri (صفت مفعولی), indiki zaman feili sifətləri (صفت فاعلی), gələcək zaman feili sifətləri (صفت فعلی آينده). Qısa feili sifət və onun səciyyəvi cəhətləri.

Fars dilində feili bağlama (وجه وصفی) və onun xüsusiyyətləri.

Fars dilində məsdər (مصدر) və onun xüsusiyyətləri. Qısa məsdər (مصدر مرخم) və onun səciyyəvi cəhətləri.

Fars dilində **zərf** və onun xüsusiyyətləri. Zərfin quruluşca növləri. Zərfin mənaca növləri: tərz zərfləri, yer zərfləri, zaman zərfləri, miqdar zərfləri, səbəb zərfləri, inkar zərfləri, oxşarlıq bildirən zərflər. Zərflərin dərəcələnməsi.

Fars dilində **köməkçi nitq hissələri** və onların səciyyəvi cəhətləri. Fars dilində **qoşmaların** əsas xüsusiyyətləri. Qoşmaların quruluşca növləri. Qoşmaların mənaca növləri.

Fars dilində **bağlayıcıların** başlıca xüsusiyyətləri. Bağlayıcıların klassifikasiyası. Bağlayıcıların quruluşca növləri. Bağlayıcıların işlənmə xüsusiyyətinə görə təsnifi: tək işlənən və təkrar olunan bağlayıcılar. Bağlayıcıların mənşəyinə görə bölgüsü. Bağlayıcıların sintaktik vəzifəsinə görə növləri. Bağlayıcıların işlənmə yerinə görə qruplaşdırılması.

Fars dilində **ədat** və onun səciyyəsi. Ədatların inkişaf xüsusiyyətləri və mənşəyinə görə təsnifi. Ədatların mənaca növləri: qüvvətləndirici ədatlar, təsdiq ədatları, inkar ədatları, sual ədatları, işarə ədatları, təkid bildirən ədatlar, emosionallıq bildirən ədatlar və s.

Fars dilində **modal sözlər** və onların xüsusiyyətləri. Modal sözlərin mənşə baxımdan təsnifi. Modal sözlərin inkişaf xarakterinə görə bölgüsü. Modal sözlərin quruluşca növləri. Modal sözlərin mənaca növləri: yəqinlik bildirən modal sözlər, ehtimal bildirən modal sözlər, emosionallıq bildirən modal sözlər, nəticə bildirən modal sözlər və s.

Fars dilində **nida** və onun xüsusiyyətləri. Nidaların törəmə yolları. Nidaların inkişaf xüsusiyyətləri və etimoloji cəhətdən təsnifi. Nidaların quruluşca növləri. Nidaların mənaca bölgüsü.

SİNTAKSİS

Fars dilinin sintaktik quruluşunun səciyyəsi. Sintaktik vahidlər və onların xüsusiyyətləri. Sintaktik kateqoriyalar. Leksik-sintaktik kateqoriyalar. Funksional-sintaktik kateqoriyalar.

Fars dilində sintaktik əlaqələr. Sintaktik əlaqələrin mahiyyəti və növləri. Qrammatik mənə əlaqələri: predikativ əlaqə, atributiv əlaqə, obyekt əlaqəsi, relyativ əlaqə.

Tabesizlik və tabelilik əlaqəsi. Predikativ və qeyri-predikativ birləşmələr. Fars dilində tabelilik əlaqəsinin növləri. Yanaşma, uzlaşma və idarə əlaqələri.

Fars dilində söz birləşmələri. Söz birləşməsi və onun xüsusiyyətləri. Söz birləşmələrinin təsnifi və növləri. İsmi birləşmələr və onların xarakteristikası. İsmi birləşmələrin növləri. Feili birləşmələr və onların səciyyəvi cəhətləri. Feili birləşmələrin klassifikasiyası. Zərf birləşmələri.

Söz birləşmələrinin leksik-semantik cəhətdən bölgüsü. Sərbəst söz birləşmələrinin xüsusiyyətləri. Sabit birləşmələrinin xarakteristikası.

Söz birləşmələrinin quruluşuna görə təsnifi. Sadə və mürəkkəb söz birləşmələrinin səciyyəvi cəhətləri.

Fars dilində **cümlə** və onun səciyyəvi əlamətləri. Müxtəlif xassələrə görə cümlənin təsnifi. Cümlənin məqsəd və intonasiya nöqtə-yi nəzərindən növləri. Cümlənin quruluş baxımından bölgüsü. Cümləyə bənzər və təktərkibli cümlələr. Modallıq baxımından cümlənin tipləri.

Fars dilində məqsəd və intonasiyaya görə cümlənin növləri. Nəqli cümlənin xarakteristikası. Nəqli cümlənin növləri. Sual cümləsi. Əmr cümləsi. Nida cümləsi.

Fars dilində sadə cümlənin üzvləri. Cümlənin baş üzvləri. Mübtədanın əsas xüsusiyyətləri. Mübtədanın ifadə vasitələri. Mübtədanın quruluşca növləri. Xəbərin səciyyəvi cəhətləri. İfadə vasitələrinə görə xəbərin təsnifi. Xəbərin quruluşca növləri.

Fars dilində cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri. Tamamlığın əsas xüsusiyyətləri. Tamamlığın ifadə vasitələri. Tamamlığın quruluşca növləri. Vasitəli və vasitəsiz tamamlıqlar. Təyinin səciyyəvi cəhətləri. Təyinin ifadə vasitələri. Təyinin quruluşca növləri.

Zərfliyin əsas xüsusiyyətləri. Zərfliyin quruluşca növləri. Zərfliyin məna növləri: tərz zərflikləri, zaman zərflikləri, yer zərflikləri, səbəb zərflikləri, məqsəd zərflikləri, kəmiyyət zərflikləri. Cümlənin determinant üzvləri.

Fars dilində əlavələr. Əlavələrin növləri. Cümlə üzvlərinin əlavəsi.

Fars dilində cümlədə **söz sırasının** spesifikasiyası. Söz sırasının başlıca vəzifələri. Obyektiv və subyektiv söz sırası. Dinamik söz sırası. Cümlənin qrammatik üzvlənməsi və onun səciyyəsi. Cümlənin aktual üzvlənməsi və onun əsas xüsusiyyətləri. Aktual üzvlənmənin ifadə üsulları və vasitələri.

Fars dilində **cümləyə bənzər cümlələr** və onların səciyyəvi cəhətləri. Cümləyə bənzər cümlələrin quruluşu. Təktərkibli cümlələr və onların xüsusiyyətləri. Təktərkibli cümlənin

növləri: qeyri-müəyyən şəxslı cümlələr, ümumi şəxslı cümlələr, şəxssız cümlələr, adlıq cümlələr. Təktərkıblı cümlə növlərinin təsnifi: tipləri, quruluşu, funksiyası və s.

Fars dilində bütöv və yarımçıq cümlələr. Bütöv cümlələrin xarakteristikası. Bütöv cümlələrin quruluşu. Yarımçıq cümlənin növləri: kontekstual yarımçıq cümlələr və situativ yarımçıq cümlələr. Yarımçıq cümlələrin quruluşu.

Fars dilində üzvlənməyən cümlələr və onların xüsusiyyətləri. Üzlənməyən cümlənin növləri: söz-cümlələr, vokativ cümlələr. Söz-cümlələrin səciyyəvi cəhətləri. Söz-cümlələrin mənə növləri.

Fars dilində həmcins üzlü cümlələr. Cümlədə həmcinsliyin başlıca xüsusiyyətləri. Cümlə üzvlərinin həmcinsliyi. Həmcins mübtədalar, həmcins xəbərlər, həmcins tamamlıqlar, həmcins təyinlər, həmcins zərflilər.

Fars dilində qrammatik cəhətdən cümlə üzvləri ilə əlaqədar olmayan sözlər. Xitabın səciyyəvi cəhətləri. Xitabın quruluşu. Ara sözlər və onların xüsusiyyətləri. Ara sözlərin inkişaf xüsusiyyətləri və mənşəyinə görə təsnifi. Ara sözlərin mənə növləri. Ara söz birləşmələri və onların spesifikası. Ara cümlələr və onların əsas xüsusiyyətləri. Əlavə sözlər, əlavə söz birləşmələri və əlavə cümlələrin xarakteristikası. Əlavələrin xarakterinə görə təsnifi. Cümlə üzvlərinin əlavəsi. Əlavə cümlələrin quruluşu.

Fars dilində **mürəkkəb cümlə** və onun xüsusiyyətləri. Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr. Tabesiz mürəkkəb cümlənin səciyyəvi cəhətləri. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini əlaqələndirən vasitələrin təsnifi. Tabesiz mürəkkəb cümlədə formalaşan mənə əlaqələri.

Tabeli mürəkkəb cümlə və onun xarakteristikası. Tabeli mürəkkəb cümlələrin quruluşu. Baş və budaq cümləni əlaqələndirən vasitələr. Budaq cümlənin növləri və onların səciyyəvi xüsusiyyətləri. Mübtədə budaq cümləsi. Xəbər budaq cümləsi. Tamamlıq budaq cümləsi. Təyin budaq cümləsi.

Zərflilik budaq cümlələri: Zaman budaq cümləsi. Tərz budaq cümləsi. Yer budaq cümləsi. Dərəcə budaq cümləsi. Kəmiyyət budaq cümləsi. Səbəb budaq cümləsi. Məqsəd budaq cümləsi. Şərt budaq cümləsi. Güzəşt budaq cümləsi. Nəticə budaq cümləsi.

Fars dilində qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr. Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələrin növləri.

Ədəbiyyat
Azərbaycan dilində:

1. Azəri Ə. Fars dili, Bakı, 1952.
2. Qolkarzada Ə. Fars xəttinin gözəl yazılış qaydaları, Bakı, 196.
3. Darabadi Q. Kalliqrafiya, Bakı, 1953.
4. Ələsgərova T. Fars dilində Sözdüzəldici omomorfemlər, Bakı, 1972.
5. Əlizadə H. Fars dilində ərəb ünsürləri, Bakı, 1969.
6. Əlizadə H, Hatəmi N. Fars dili, Azərneşr, 1961.
7. Zərinzadə H. Fars dilində Azərbaycan sözləri, Bakı, 1962.
8. Mahmudov H. Fars dilində sadə cümlə sintaksisi, Bakı, 1975.
9. Mahmudova L. Fars dili, Bakı, 2017.
10. Rüstəмова T. Fars dili, Bakı, 2004.
11. Rüstəмова T. Fars dilində feli sifət və feli sifət tərkibləri, Bakı, 1977.
12. Rüstəмова T., Mahmudov H. Fars dili, 1998.
13. Sadıqova C., Ələsgərova T. Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alimləri, Bakı, 1970.
14. Sadıqova C. Fars dilində şəxs əvəzlilikləri, Bakı, 1963.
15. Sultanov R. Sədi yaradıcılığında Gülüstən, Bakı 1961.
16. Sultanov R. Tusinin leksik nəzəriyyəsi, Yaxın və Şərqlə xalqları dillərinin leksikologiyası, Bakı, 1983.
17. Sultanov R. Müasir fars dili proqramı, Bakı, 1968.
18. Sultanov R. Fars dilinin tədrisi metodikası, Bakı, 1973.
19. Hatəmi N. Fars danışığı dili, Bakı, 1965.
20. Hatəmi N. Fars dili, Bakı, 1986.
21. Hatəmi N. Fars dili, Bakı, 1992.
22. Şəfai Ə., Mahmudov H. Fars dili, Bakı, 1966.
23. Şəfai Ə., Zülfüqarova F. Farsca-Azərbaycanca idiomatik ifadələr lüğəti, Bakı, 1978.
24. Şəfai Ə., Rüstəмова T., Ələkbərova A., Zülfüqarova F. Fars dilinin morfologiyası, Bakı, 1982.
25. Şirəliyev Ş. Fars dilində texniki mətnlər üzrə oxu kitabları, Bakı 1976.
26. Şirəliyev Ş. Müasir fars dilində modal, ara söz və söz birləşmələri, Bakı, 1976.

Rus dilində:

27. Азери А. И. Учебник персидского языка, Азербайджан, 1940.
28. Алиев Г. Г. Язык современной иранской прессы, Тбилиси, 1948.
29. Алиев Г. М., Пейсиков Л.С. Учебник персидского языка, Москва, 1953.
30. Арендс А.К. Краткий синтаксис персидского литературного языка, Москва, 1941.
31. Асади А.Г. Образцы современной персидской прозы, Москва, 1957.
32. Бертельс Е.Г. Грамматика персидского языка, Л., 1926.

33. Бертельс Е.Г. Учебник персидского языка, Л., 1932.
34. Жирков Л. Персидский язык, Москва, 1937.
35. Основы иранского языкознания. Древнеиранские языки, Москва, 1979.
36. Основы языкознания. Среднеиранские языки, Москва, 1981.
37. Основы иранского языкознания. Новоиранские языки, Москва, 1982.
38. Пейсиков Л.С. Синтаксис современного персидского литературного языка, Москва, 1960
39. Пейсиков Л.С. Вопросы синтаксиса персидского литературного языка, Москва, 1959.
40. Пейсиков Л.С. Тегеранский диалект, Москва, 1960.
41. Рубинчик Ю.А. Современный персидский язык, Москва, 1960.
42. Рубинчик Ю.А. Грамматика современного персидского языка, Москва, 2000.

Fars dilində:

43. برناك على، دستور زبان فارسی، تهران، ۱۳۳۵.
44. بهار محمد تقی، سبکشناسی، جلد اول، دوم، سوم، تهران، ۱۳۹
45. حبیب میرزا، دبستان فارسی، استانبول، ۱۳۵۸
46. خانلری پرویز، تاریخ زبان فارسی، تهران، ۱۳۲۹
47. خانلری پرویز، تاریخ زبان فارسی، جلد اول و دوم تهران، ۱۳۹۳
48. خیامپو، دستور زبان فارسی، تهران، ۱۳۷۳
49. ذو النور، دستور پارسی، تهران، ۱۳۳۷
50. شریعت محمد جواد، دستور زبان فارسی، اصفهان، ۱۳۳۷
51. شفایی احمد، مبانی صرف و نحو زبان فارسی، تهران، ۱۳۳۳
52. فرشیدورد خسرو، دستور امروز، تهران، ۱۳۳۳
53. فرشیدورد خسرو، جمله و تحول آن در زبان فارسی، تهران، ۱۳۲۷
54. فرشیدورد خسرو گفتار هایی در باره دستور زبان فارسی، تهران، ۱۳۷۵
55. مشکور محمد جواد، دستورنامه در صرف و نحو زبان فارسی، تهران، ۱۳۷۸

